

*Ši knyga nėra nei kaltinimas,
nei išpažintis.
Ji tik mėgina papasakoti apie kartą,
kurią pražudė karas,
apie tuos,
kurie tapo jo auka,
net jeigu ir išvengė jiems skirtų granatų.*

I

Mes stovime devyni kilometrai nuo fronto. Vakar mus pakeitė. Mūsų pilvai net braška nuo pupelių su jautiena, ir dabar esame sotūs bei patenkinti. Net ir vakarienei kiekvienas galėjo pasiimti po pilną katiliuką; be to, dar turime po dvigubą davinį dešros ir duonos, vadinasi, gyventi galima. Tokio atsitikimo jau seniai nebuvo: mūsų virtuvės karalius, kurio galva raudonuoja kaip pomidoras, tiesiog brukna valgi; kiekvienam einančiam pro šalį jis pamoja savo samčiu ir smagiai įverčia atsakančią porciją. Jis visai nusiminęs — nebeišmano, kaip ištuštinti savo pabūklą. Tjadenas ir Miuleris kažkur susirado porą praustuvių ir davė jas prikrauti lygmalas — atsargai. Tjadenas tai daro iš rajumo, Miuleris — iš apdairumo. Kur Tjadenas visa tai deda — tikra mįslė. Jis kaip buvo, taip ir pasiliko liesas kaip silkė.

Bet svarbiausia — gavome ir po dvigubą davinį rūkalų. Kiekvienam teko dešimt cigarų, dvidešimt cigarečių ir po du gabalus kramtomojo tabako. Žodžiu, tai visai padoru. Aš savo tabaką iškeičiau su Katčinskiu į cigaretes ir da-

bar turiu keturiasdešimt cigarečių. Tiek jau užtenka vienai dienai.

Tiesą sakant, visos šitos dovanos mums nepriklauso. Prūsai ne tokie jau dosnūs. Už tai turime dėkoti tik nesusi-pratimui.

Prieš dvi savaites buvome pasiūsti į priešakines linijas pakeisti kitos kuopos. Mūsų bare buvo gana ramu, todėl mūsų grįžimo dienai maistininkas gavo normalų kiekį produktų ir parūpino maisto visai šimto penkiasdešimties vyrų kuopai. Bet kaip tik paskutinę dieną anglų artilerija netikėtai iš savo ilgavamzdžių pabūklų taip ėmė pilti sunkiaisiais sviediniais, kurie be paliovos daužė mūsų pozicijas, kad mes patyrėme didelių nuostolių ir grįžome tik aštuoniasdešimt žmonių.

Atvykome į užnugarį naktį ir tuojau sugulėme norėdami pirmiausia gerai išsimiegoti; Katčinskis sako tiesą: kare nebūtų jau taip bloga, jeigu žmogus galėtų kiek ilgiau pamiegoti. Juk priešakinėse linijose nėra kada apie tai ir pagalvoti, o dvi savaitės vis dėlto ilgas laikas.

Jau buvo pietūs, kai pirmieji mūsų šikšniai ėmė lįsti iš barakų. Po pusvalandžio kiekvienas pasičiupo savo katiliuką, ir visi susirinkome prie virtuvės, nuo kurios sklido riebus ir malonus kvapas. Priešakyje, aišku, sustojo alkaniausiai: mažasis Albertas Kropas, geriausia galva mūsų kuopoj ir todėl neseniai pakeltas į grandinius; Miuleris Penktasis, dar tebetampantis su savimi vadovėlius ir svajojantis apie lengvatinius egzaminus; per uraganinę ugnį jis kala fizikos dės-

nus; Lėras, kuris nešioja didelę barzdą, o jo širdis linksta į merginas iš karininkų bordelio; jis dievagojasi, kad įsakymu armijai jos įpareigos nešioti šilkinis marškinius ir, prieš priimdamos svečius nuo kapitono laipsnio ir aukštesnius — išsimaudyti vonioje; ketvirtasis — aš, Paulius Boimeris. Visi keturi po devyniolika metų, visi keturi išėję į karą iš tos pačios klasės.

Čia pat už mūsų stovi mūsų draugai: Tjadenas, liesas šaltkalvis, mūsų vienmetis, didžiausias rajūnas visoje kuopoje, — jis sėda valgyti lieknas, o atsikelia išsipūtes kaip prisisiurbusi blakė; Hajė Vesthusas, to paties amžiaus, durpių kasikas, lengvai galįs sugniaužti rankoje kareiviškos duonos kepaliuką ir paklausti: „Atspėkit, ką aš turiu saujoj?“ Déteringas, valstietis, galvojantis tik apie savo ūkį ir savo žmoną; ir pagaliau Stanislavas Katčinskis, mūsų skyriaus siela, ištvermingas, gudrus, suktas žmogus. Jis turėjo keturiasdešimt metų, veidas buvo žemių spalvos, akys mėlynos, pečiai nusmukę, ir jis nuostabiai mokėjo užuosti pavojų, skanų kąsnį ir tokias vietas, kur galima gerai pasislėpti nuo viršininkų akies.

Mūsų skyrius buvo pats pirmutinis eilėje prie lauko virtuvės. Mes jau ėmėme nekantrauti, nes nieko nenumanantis virėjas vis kažko dar stovėjo ir laukė.

Pagaliau Katčinskis jam šūktelėjo:

— Na, Henrichai, denk savo barštpuodį! Ir taip matyti, kad pupelės gatavos.

Tasai mieguistai papurtė galvą:

— Pirma tegul visi susirenka.

Tjadenas parodė dantis:

— Mes visi čia.

Puskarininkis vis dar nieko nesuprato:

— Taip, jums tai patiktų! O kurgi kiti?

— Juos ne tau šiandien reikės maitinti! Vieni lauko ligoninėje, kiti po žemėm.

Tai sužinojęs virėjas buvo priblokštas. Jis net pasverdėjo:

— O aš išviriau šimtui penkiasdešimčiai žmonių.

Kropas stuktelėjo jam į pašoną:

— Vadinasi, ir mes bent kartą sočiai pavalgysime. Na, pradėk!

Bet staiga Tjadenui šovė į galvą mintis. Jo smailas kaip pelės snukutis veidas šviste nušvito, akys klastingai prisimerkė, skruostai ėmė virpčioti, ir jis priėjo arčiau:

— Žmogau plaukuotas, bet tu ir duonos gavai šimtui penkiasdešimčiai žmonių, ar ne?

Apstulbęs puskarininkis išsiblaškęs linktelėjo.

Tjadenas stvėrė jį už skverno:

— Ir dešros?

Pomidoro galva vėl linktelėjo.

Tjadeno žandas suvirpėjo:

— Ir tabako?

— Taip, visko.

Tjadenas, visas nušvitęs, atsigrėžė.

— Velniai griebtų, čia tai sekasi! Juk tai viskas dabar bus

mums! Tada kiekvienam išeina — palaukit! — taip ir yra, lygiai po dvigubą porciją!

Bet Pomidoras vėl atsigavo ir pareiškė:

— Taip negalima.

Tačiau dabar ir mes atkutome ir pasislinkome arčiau.

— Kodėl gi negalima, morka tu? — paklausė Katčinskis.

— Kas yra skirta šimtui penkiasdešimčiai žmonių, negali juk būti atiduota aštuoniasdešimčiai.

— Tai mes tau dar parodysim, kaip tai padaryti, — suurzgė Miuleris.

— Sriubą galite imti, tiek jau to, bet duonos ir dešros galiu išduoti tik aštuoniasdešimčiai žmonių, — spyrėsi Pomidoras.

Katčinskis supyko:

— Tave turbūt reikėtų pakeisti, ką? Tu gavai maisto ne aštuoniasdešimčiai žmonių, o antrajai kuopai, ir baigtas kriukis. Tiek ir išduosi! Antroji kuopa — tai mes.

Vyruką pradėjome imti į nagą. Niekas jo nemėgo, keletą kartų jau buvo kaltas, kad valgį apkasuose gavome per vėlai ir šaltą; užtekdamo sukaukti vienam kitam sviediniui, ir jis jau nedrįsdavo su savo katilu privažiuoti arčiau, tad mūsų valgia-nešiai turėdavo sukarti daug ilgesnį kelią negu kitų kuopų. Bulkė iš pirmosios kuopos kur kas geresnis. Nors jis buvo riebus kaip žiurkėnas žiemą, bet prireikus pats tempdavo puodus iki pat priešakinės linijos.

Mes buvome nusiteikę karingai ir tikriausiai būtume

susipešę, jeigu nebūtų staiga pasirodęs mūsų kuopos vadas. Jis pasiteiravo, ko mes čia ginčijamės, ir tiek tepasakė:

— Taip, vakar mes turėjome didelių nuostolių...

Paskui žvilgtelėjo į katilą:

— Pupelės, atrodo, neblogos.

Pomidoras linktelėjo.

— Su taukais ir mėsa.

Leitenantas pažvelgė į mus. Jis žinojo, ką galvojame. Iš viso jis daug ką žinojo, nes iš mūsų tarpo iškilo: į kuopą atėjo puskarininkiu. Leitenantas dar kartą kilstelėjo katilo dangtį ir pauostė. Nueidamas pasakė:

— Ir man atneškite kokią lėkštę. O davinius reikia išdalyti visus. Jie mums pravers.

Pomidoras nutaisė kvailą miną. Tjadenas šokinėjo aplink jį.

— Juk tau nieko dėl to neatsitiks! Atrodo, lyg jo žinioje būtų visa intendantūra. Na, pradėk gi, senas sukčiau, ir neapsiskaičiuok tiktai...

— Pasikark! — sušnypštė Pomidoras.

Jis kone sprogo iš piktumo, jo galva neišnešė tokių dalykų, jis nesuprato, kas dedasi šiame pasaulyje. Ir lyg norėdamas parodyti, kad dabar viskas vis tiek, dar pats nuo savęs išdavė kiekvienam po pusę svaro dirbtinio medaus.

Šiandien iš tikrųjų gera diena. Net ir paštas atėjo, ir beveik kiekvienas gavo po keletą laiškų ir laikraščių. Dabar mes velkamės į pievą už barakų. Kropas nešasi po pažastimi apskritą margarino statinės dangtį.

Dešiniame pievos pakraštyje pastatyta didelė bendra išvietė, dengtas tvirtas pastatas. Tačiau tai naujokams, kurie dar nėra išmokę iš kiekvieno daikto turėti naudos. Mes ieškome ko nors geresnio. Mat čia vienur, čia kitur stovi nedidelės atskiros dėžės, skirtos tam pačiam tikslui. Jos yra keturkampės, švarios, sukaltos iš lentų, visiškai uždaros, su puikia, labai patogia sėdyne. Prie šonų yra rankenos, tad jas galima kilnoti.

Tris tokias dėžes sustumiame ratu vieną prie kitos ir patogiai sutupiame. Anksčiau kaip po dviejų valandų iš čia nepasikelsime.

Tarsi šiandien prisimenu, kaip iš pradžių varžydavomės, kai dar buvome naujokai kareivinėse ir mums reikėdavo naudotis bendra išvieta. Durų tenai nėra, ir dvidešimt vyrų tupi šalia vienas kito kaip traukinyje. Juos galima ap-

žvelgti vienu žvilgsniu — kareivis privalo būti nuolat prižiūrimas.

Per šį laiką išmokome daug daugiau, o ne vien nugalėti truputį gėdos. Ilgainiui ir ne prie tokių dalykų pripratome.

Čia, tyrame ore, šitaip patupėti — tikras malonumas. Aš nebesuprantu, kodėl anksčiau gėdydavomės tokių dalykų — juk tai taip pat natūralu kaip valgyti arba gerti. Ir galbūt nereikėtų apie tai tiek daug kalbėti, jeigu šie dalykai mūsų gyvenime nebūtų vaidinę tokio esminio vaidmens ir nebūtų mums buvę tokie nauji, — kaip tik mums, nes kitiems visa tai jau seniai buvo savaime suprantama.

Kareiviui skilvys ir virškinimas yra kur kas reikšmingesnė sritis negu bet kuriam kitam žmogui. Iš čia yra paimti trys ketvirtadaliai jo žodyno, ir kaip tik čia kareivis randa tas sodrias spalvas, kurios padeda jam išreikšti tiek didžiausią džiaugsmą, tiek ir stipriausią pasipiktinimą. Niekaip kitaip negalima taip trumpai ir drūtai pareikšti. Kai grįšime namo, mūsų namiškiai ir mūsų mokytojai gerokai nustebs, bet čia visi taip kalba.

Mums visi šie procesai vėl atgavo savo nekaltą pobūdį, nes norom nenorom turime juos atlikti viešai. Negana to, mums jie yra tokie savaime suprantami, kad proga atlikti savo reikalus jaukioje aplinkoje yra vertinama lygiai taip, kaip, sakysim, graži kombinacija lošiant skato partiją. Neveltui visokiems plepalams pavadinti atsirado posakis „išvietės naujienos“; šitos vietos karo tarnyboje yra liežuvavimo kampeliai ir pakeičia nuolatinį staliuką alinėje.

Šiuo metu jaučiamės geriau negu kokiam baltai kokliais išsklotame liuksusiniame klozete. Ten gali būti tik higieniška, o čia yra puiku.

Tai nuostabios, nerūpestingos valandos. Virš mūsų — mėlynas dangus. Horizonte kybo ryškiai apšviesti geltoni aerostatai ir balti zenitinių pabūklų sviedinių debesėliai. Kartais, persekiodami lakūną, jie išlekia į viršų kaip pėdas.

Tik kaip tolimas tolimas griaustinis pasiekia mus duslus fronto dundenimas. Suzvimbiam pro šalį lekianti kamanė, ir to gausmo nebegirdėti.

O aplink žaliuoja žydinti pieva. Supasi švelnios žolių šluotelės, ties jomis plazdena kopūstinukai, jie plevena maloniame, šiltame vėlyvos vasaros vėjelyje, mes skaitome laiškus bei laikraščius ir rūkome, nusiimame kepures ir pasidedame šalia, vėjas žaidžia mūsų plaukais, jis žaidžia mūsų žodžiais ir mintimis.

Trys dėžės stovi švytinčių raudonų laukinių aguonų viduryje.

Mes pasidedame ant kelių margarino statinės dangtį. Taip pasidarome gerą padėklą lošti skatui. Kropas pasiėmė kortas. Po kiekvieno lošimo atidengtomis kortomis eina ramso partija. Būtų galima amžinai taip sėdėti.

Iš barakų atskrenda armonikos garsai. Kartais padedame kortas ir žiūrime vienas į kitą. Tuomet kuris nors sako: „Vaikai, vaikai...“ arba: „O galėjo baigtis liūdnai...“ — ir valandėlę nutylame. Mus pagauna stiprus jausmas, kurio nė vienas nerodo, kiekvienas jį jaučia, ir čia nereikia daug žo-

džių. Kiek čia betrūko, kad šiandien jau nesėdėtume ant savo dėžių, — juk mes, šimts pypkių, išlikome tik per plauką. Ir todėl viskas mums yra taip nauja ir ryšku — raudonos aguonos ir geras valgis, cigaretės ir vasaros vėjelis.

Kropas klausia:

— Ar kas matė Kemerichą po to?

— Jis Sen Žozefe, ligoninėje, — sakau aš.

Miuleris pastebi, kad jam kiaurai peršauta šlaunis — tikras šansas grįžti namo.

Nusprendžiam po pietų jį aplankyti.

Kropas išsitraukia kažkokį laišką.

— Labų dienų nuo Kantoreko.

Mes juokiamės. Miuleris numeta cigaretę ir sako:

— Norėčiau, kad jis būtų čia.

Kantorekas, griežtas mažo ūgio žmogelis, pilku surdu-tu, smailiu kaip pelės snukutis veidu, buvo mūsų klasės auk-lėtojas. Jis maždaug tokio pat sudėjimo kaip ir puskarininkis Himelštosas — „Klosterbergo siaubas“. Beje, juokinga, kad visokias pasaulio nelaimes taip dažnai sukelia mažo ūgio žmonės; jie yra daug energingesni ir labiau nesugyvenami negu aukštaūgiai. Aš visuomet stengdavausi nepatekti į da-linį, kuriame kuopų vadai mažo ūgio; tai daugiausia baisūs šunkaros.

Per gimnastikos pamokas Kantorekas mums tol sakė ilgas kalbas, kol visa mūsų klasė, išsirikiavusi ir jo vadovau-jama, nužygiavo į apygardos karo valdybą ir užsirašė sava-noriais. Dar ir dabar man stovi akyse, kaip jis, žvelgdamas į mus pro žybčiojančius akinių stiklus, klausdavo: „Juk jūs irgi eisite su visais, draugai?“

Tokie auklėtojai visuomet nešiojasi savo jausmus lie-menės kišenėje jau gatavus ir prireikus ištraukia juos nusta-tytomis valandomis. Tačiau tuomet apie tai mes dar negal-vojome.

Vienas iš mūsų, tiesa, delsė ir nelabai norėjo eiti su visais. Tai buvo Jozefas Bėmas, storas nuoširdus vaikinasis. Bet pagaliau ir jis leidosi įkalbamas — kitaip būtų neturėjęs kur dėtis. Gali būti, kad dar vienas kitas galvojo kaip ir jis, tačiau ir išsisukti ne taip pigu buvo, nes tuo metu net ir tėvai lengvai tėkšdavo žodį „bailys“. Žmonės stačiai neturėjo jokios nuovokos, kas įvyks. Tiesą sakant, protingiausi buvo neturtingi ir paprasti žmonės — jie išsyk pažiūrėjo į karą kaip į nelaimę, geriau gyvenantys visai neteko galvų iš džiaugsmo, nors kaip tik jie turėjo greičiau numatyti, kas iš viso to išeis.

Katčinskis tvirtina, kad čia kalti mokslai, nuo jų esą žmonės eina kvailyn. Kas jau kas, o Katas tuščiai burnos neaušina.

Ir atsitik tu man taip, kad Bėmas žuvo vienas iš pirmųjų. Per ataką jis buvo sužeistas į akis, ir mes palaikėme jį nukautu. Pasiimti jo negalėjome, nes turėjome skubiai trauktis. Po pietų staiga išgirdome jį rėkiant ir pamatėme šliaužiantį prieš apkasus. Pirma jis buvo tiktai netekęs sąmonės. Aklas ir pamišęs iš skausmo, jis neieškojo priedangos ir buvo pašautas, niekam iš mūsų nespėjus prie jo prišliaužti ir pasiimti.

Žinoma, Kantorekui to negalima prikišti — kas gi būtų, jeigu tokius dalykus imtume laikyti nusikaltimu. Juk tokių kantorekų tūkstančiai, ir visi jie buvo įsitikinę, kad tokiu sau patogiu būdu jie dirba gerą darbą.

Tačiau kaip tik dėl to jie mūsų akyse ir bankrutavo.

Jie turėjo įvesti mus, aštuoniolikmečius berniokus, į brandų gyvenimą, į darbo, pareigos, kultūros ir pažangos pasaulį, tarpininkauti tarp mūsų ir mūsų ateities. Kartais mes pasityčiodavome iš jų ir iškrėsdavome kokį pokštą, bet širdies gilumoje jais tikėjome. Tikėdami jų autoritetu, mes savo mintyse siejome jį su didesniu išmanymu ir geresniu gyvenimo pažinimu. Tačiau pirmas mūsų pamatytas nukautasis su-triuškino šį įsitikinimą. Supratome, kad mūsų karta yra garbingesnė negu jų; jie pralenkė mus tiktai mokėjimu gražiai pakalbėti ir apskrumu. Pirmoji uraganinė ugnis parodė, kad klydome, ir šioje ugnyje sugriuvo jų įskiepyta pasaulėžiūra.

Jie vis dar rašė ir kalbėjo, o mes jau matėme ligonines ir mirštančiuosius; jie vis dar kalė, kad tarnauti valstybei yra kilniausia pareiga, o mes jau žinojome, kad mirties baimė yra stipresnė. Nuo to netapome nei maištininkais, nei dezertyrais, nei bailiais, — jie taip lengvai svaidydavosi visais šiais žodžiais, — mes mylėjome savo tėvynę ne mažiau kaip jie ir drąsiai ėjome į kiekvieną ataką; bet dabar jau šį tą supratome, tartum mums iš karto būtų atsivėrusios akys. Ir matėme, kad iš jų pasaulio nieko nebeliko. Staiga pasijutome baisiausiai vieniši ir išeitį iš tos vienatvės turėjome susirasti patys.

Prieš eidami pas Kemerichą, sudėjome jo daiktus; pravers jam kelionėje.

Lauko lignoninėje didelis judėjimas; kaip ir visuomet, čia atsiduoda karbolium, pūliais ir prakaitu. Pagyvenęs barakuose, daug prie ko pripranti, bet čia ir pripratusiam gali pasidaryti bloga. Mes klausinėjame, kur rasti Kemerichą; jis guli vienoje palatoje, ir kai mus pamato, jo veide šmėsteli džiaugsmas ir bejėgiškas susijaudinimas. Kai dar buvo be sąmonės, kažkas pavogė jo laikrodį.

— Juk aš tau visuomet sakiau, kad nereikia nešiotis tokio gero laikrodžio.

Miuleris truputį nerangiai galvoja ir mėgsta pasiginčyti. Kitaip jis būtų prikandęs liežuvį, nes kiekvienas mato, kad Kemerichas jau nebeišeis iš šitos palatos. Ar jo laikrodis atsiras, ar ne — visai vis tiek, geriausiu atveju jį bus galima nusiųsti namo.

— Na, Francai, kaip sekasi? — klausia Kropas.

Kemerichas nuleidžia galvą.

— Būtų nieko, tik baisiai skauda koją.

Mes žiūrime į antklodę. Jo koja guli po vielų gurbu, virš jo styro pasipūtusi antklodė. Aš stukteliu Miuleriui į blauzdą, nes jis, kad kokios, ims ir pasakys Kemerichui, ką mums pasakojo lauke sanitarai: Kemerichas jau nebeturi pėdos. Koja amputuota.

Jis atrodo baisiai, pageltęs ir išblyškęs, veide atsirado svetimų bruožų, kuriuos mes taip gerai pažįstame, nes jau šimtus kartų esame tokių matę. Tiesą sakant, tai jau ne veido bruožai, tai greičiau ženklai. Po oda jau nebepulsuoja gyvybė; ji nustumta į tolimiausius kūno kraštelius, iš vidaus skinasi kelią mirtis, jinai jau akyse. Čia guli mūsų draugas Kemerichas, dar taip neseniai kartu su mumis kepdavęs arklieną ir tupėdavęs sviedinio išraustoje duobėje; tai dar jis, ir vis dėlto jau nebe jis; jo vaizdas kažkoks išblukęs, neaiškus, tarytum fotografijos plokštelė, kurioje padarytos dvi nuotraukos. Net ir jo balsas tylus it pelenai.

Atsimenu, kaip išvažiavome į frontą. Jo motina, stora geraširdė moteris, palydėjo jį į stotį. Ji verkė be paliovos, nuo to jos veidas papurto ir išbrinko. Kemerichui buvo nesmagu, kad motina taip verkia, niekas taip nesantūriai nesielgė kaip ji — atrodė, visi jos taukai ištirps nuo ašarų. Be to, ji kažkodėl nužiūrėjo mane: vis stvarstė man už rankos ir maldavo fronte prižiūrėti Frančą. Ir tikrai jo veidas buvo kaip vaiko, o kaulai tokie minkšti, kad keturias savaites panešiojęs kuprinę jis jau pasidarė plokščiapadis. Bet prižiūrėk, kad geras, žmogų fronte!

— Dabar tu greitai važiuosi namo, — sako Kropas, — o šiaip būtum turėjęs tris keturis mėnesius laukti atostogų.

Kemerichas linkteli galva. Aš negaliu žiūrėti į jo rankas — jos atrodo kaip vaškinės. Panagės pilnos apkasų purvo. Man staiga ateina į galvą, kad nagai dar augs ir tada, kai Kemerichas jau bus išleidęs paskutinį atodūsi, jie augs dar ilgai ilgai, tarsi vaiduokliški grybai rūsyje. Aš aiškiai įsivaizduoju: jie susiraito kaip kamščiatraukiai ir vis auga ir auga, o kartu su jais auga ir plaukai ant dūlėjančio kiaušo, tarsi žolė riebioje žemėje, visai kaip žolė... Argi iš tikrųjų taip gali būti?..

Miuleris pasilenkia.

— Mes atnešėme tavo daiktus, Francai.

Kemerichas parodo ranka.

— Padėkite po lova.

Miuleris kiša daiktus į palovį. Kemerichas vėl pradeda kalbėti apie laikrodį. Kaip čia jį nuraminus nesukeliant įtarimų?

Miuleris išlenda iš palovio su pora lakūnų batų. Tai pūkūs angliški batai iš minkštos geltonos odos, aulai iki kelių, iki pat viršaus suvarstomi — kiekvienas tokių norėtų. Miuleris negali jais atsigerėti, jis prideda jų padus prie savo gremėzdiškų batų padų ir klausia:

— Francai, ar tu juos imsiesi?

Mes visi trys galvojame taip pat: net jeigu jis ir pasveiks, jam tereikės vieno bato, vadinasi, jie jam nereikalingi. O da-

bar tiesiog baisiai gaila, kad jie liks čia: juk vos tik jis numirs, tuoj juos nudžiaus sanitarai.

Miuleris dar kartą klausia:

— O gal tu juos paliksi čia?

Kemerichas nenori. Tai geriausi jo daiktai.

— Mes galėtume juos iškeisti į ką nors, — vėl pasiūlo Miuleris, — čia, fronte, tokie dalykai labai reikalingi.

Tačiau Kemerichas neperkalbamas.

Aš užminu Miuleriui ant kojos; jis nenoromis kiša gražiuosius batus po lova.

Mes dar truputį pasikalbame, o paskui atsisveikiname:

— Sveik greičiau, Francai!

Aš jam prižadu rytoj vėl ateiti. Miuleris irgi apie tai užsimena: jis vis tebegalvoja apie suvarstomus batus ir todėl nutarė juos pasaugoti.

Kemerichas sudejuoja. Jis turi karščio. Išėję susistabdomė sanitarą ir jį įkalbinėjame suleisti Kemerichui vieną adatą.

Tas atsisako:

— Jeigu kiekvienam duotume morfijaus, reikėtų jo turėti pilnas statines...

— Tu tikriausiai rūpiniesi tik karininkais, — kandžiai sako Kropas.

Aš greitai įsikišu į kalbą ir pirmiausia duodu sanitarui cigaretę. Jis paima. Tuomet klausiu:

— Ar tu iš tiesų turi teisę duoti morfijaus?

Jis įsižeidžia:

— Jei netikit, kam klausiat?..

Įspraudžiau jam į saują dar keletą cigarečių.

— Būk malonus, padaryk...

— Na, gerai, — sako jis.

Kropas nueina su juo į vidų — jis nepasitiki sanitaru ir nori pamatyti savo akimis. Mes laukiame kieme. Miuleris vėl ima kalbėti apie batus:

— Jie man tiktų, kaip ant mano kojos siūti. Su šitomis eldijomis aš tik pūsles prisitrinu. Kaip tu manai, ar jis dar ištvers iki ryto, ligi to laiko, kai mes baigsime tarnybą? Jeigu jis numirs naktį, tiek ir tematysim tuos batus...

— Grįžta Albertas.

— Manot, kad?.. — klausia jis.

— Po visam, — užbaigia Miuleris.

Mes grįžtame į savo barakus. Aš galvoju apie laišką, kurį turiu rytoj parašyti Kemericho motinai. Mane krečia šaltis, mielai išgerčiau degtinės. Miuleris skabo žolių stiebelius ir juos kremta. Staiga mažasis Kropas numeta savo cigaretę, sutrypia ją įtūžęs, apsižvalgo kažkokia apstulbusia ir sutrikusia veido išraiška ir sumurma:

— Prakeiktas šūdas, šitas prakeiktas šūdas.

Mes einame toliau, einame ilgai. Kropas nusiramino; mes žinome, kas jam buvo užėję: tai fronto pasiutys, kurį išgyvena kiekvienas.

Miuleris jį klausia:

— O ką gi tau rašo Kantorekas?

— Jis rašo, kad mes esame geležinis jaunimas, — juokiasi Kropas.

Visi trys piktai nusijuokiamė. Kropas plūstasi; jam džiugu, kad gali kalbėti.

Taip, šitaip galvoja jie, šitaip galvoja jie, šimtai tūkstančių kantorekų! Geležinis jaunimas. Jaunimas! Iš mūsų nėra nė vieno vyresnio kaip dvidešimties metų. Bet argi mes jauni? Argi tai jaunimas? Tai buvo seniai. Dabar mes jau sėniai.